

A kemencék huszadik századi sorából megérthető a modern kori magyar történelem. A polgári életforma rohamos terjedésével először visszaszorultak a falusi portákra, majd a paraszti életmód tudatos felszámolása idején úgy tűnt, az ódivatúnak minősített tűzhelyeknek végleg leáldozott. Ugyanúgy halálraítelt lett, mint a házi kenyér illata, a forró lángos íze, a téli estéken körülötte összegyűlő család közös öröme.

Hanyatlás és újjáéledés

A hagyományos kemenceformákra az első csapást az újabb építési anyagok elterjedése mérte. A téglából ugyanis nehezen lehetett kirakni az addig szokásban levő kerek formát, helyette mindinkább a leegyszerűsített, szögletes, úgynevezett sifon kemencék terjedtek el. A Duna-Tisza közén már korábban is építettek hasonlókat, de országosan ekkor terjedt el ez a változat. A „boldog békeidők” másik változását a tüzelőberendezések használatában láthatjuk. Eddig főleg boglyakemencékben, szabad kéményes füstelvezetés dívott, ezt rohamos ütemben váltotta fel a zárt kémény, amivel a kemence külső fűtését és a konyha füstmentességét sikerült egyidejűleg megoldani. Ezzel a konyhákat téliesítették, és ez a helyiség vált a családi élet központjává, ahol egész évben összegyűlhetek. Az itt álló kemencékben sütötték továbbra is a kenyeret, amiről a paraszti lakosság még hosszú évtizedekig nem mondott le. Előnyei közé tartozott, hogy viszonylag könnyen jutottak olcsó tüzelőanyaghoz, nádhoz, szalmához, amelyek hasznosítására a bűbos kemencék voltak a legalkalmasabbak.

A mezőgazdaság kollektivizálása azonban súlyos csapást mért a paraszti kultúrára, ami nem hagyta érintetlenül a kemencéket sem. A magán- és faluközösségi földtulajdon felszámolása után

nehezen lehetett már beszerezni az addig bőségesen rendelkezésre álló tüzelőt, de maga a gabona betakarítása és őröltetése is komoly akadályokba ütközött. A hagyományosan önellátásra törekedő paraszti társadalmat létalapjától próbálták megfosztani, amikor mindennapi kenyérének előállításában akadályozták.

Ennek következtében szűnt meg az 1970-es évekre az ország legtöbb vidékén az otthoni kenyérsütés, és terjedt el helyette a gyári kenyér vásárlása. A funkció nélkül maradt kemencéket – a szobák fűtését megoldó cserépkályhakkal együtt – lebontották, a rendszerváltás idejére alig maradt mutatóba néhány példány. A megélhetési bázisát vesztő falusi társadalomban ekkor kezdett el erősen terjedni a városi életforma iránti vágy, a közművesítés eredményei egy ideig a fejlődés látszatát kel-

tették, ám a megugró energiaárakkal együtt magasba szökő rezsiköltségek valójában súlyos árat jelentenek.

Az emberi életnek azonban fontos a kedves tárgyakhoz kötődő emlékek, és az elmúlt húsz évben először csak elvétve, majd egyre gyorsuló ütemben mind több csárda és étterem, sőt magánház udvarán tűnnek fel a fehérre meszelt kemencék, melyekből ínycsiklandó illatok áradnak szét a levegőben, miközben a régi barátok és közösségek kedvesen poharazgatva mesélhetik a régmúlt világ kedves történeteit.

Manapság két ok miatt vágnak bele sok helyen kemence építésébe. A paraszti élet újra reneszánszát éli, sokan költöznek ki tudatosan, és vágnak bele a kertművelésbe, állattenyésztésbe. Ehhez a miliőhöz elengedhetetlen egy hangulatában is sokat jelentő kemence, ahol a gazdasszony ismét maga sütheti a kenyerét. Másrészt tudatos emberként sokan igyekeznek függetlenedni a nagy szolgáltatóktól, és azt mindenki jól tudja, hogy legyen bármekkora áramszünet, akinek kemencéje van, az nem hal éhen. A kemence tehát valójában a szabadságunk záloga, ne hagyjuk hát magunkat: aki teheti, építsen kemencét magának!

LEJEGYZETTE: DR. VARGA SZABOLCS

FOTÓK: MÜLLER NÁNDOR

